

26. Skovoroda H. S. Povne zibrannia tvoriv. U 2 t. T. 2 / Hryhorii Skovoroda ; [redkol.: V. I. Shynkaruk (holova) ta in.] – K. : Nauk. dumka, 1973. – 574 s.

27. Tomenko M. V. Teoriiia ukrainskoho kokhannia / Mykola Tomenko. – 2-e vyd. – K. : Mizhnar. turyzm, 2005. – 128 s.

28. Ukrainka L. Usi tvory v odnomu tomi / Lesia Ukrainka ; [peredm. M. I. Lytvynsia]. – K. ; Irpin : Perun, 2008. – 1376 s. – (Poetychna polychka "Peruna").

29. Shevchenko T. H. Povne zibrannia tvoriv. U 12 t. T. 1. Poeziia, 1837–1847 / Taras Shevchenko. – K. : Nauk. dumka, 2001. – 784 s.

30. Shevchenko T. H. Povne zibrannia tvoriv. U 12 t. T. 2. Poeziia, 1847–1861 / Taras Shevchenko. – K. : Nauk. dumka, 2001. – 784 s.

31. Shevchuk V. O. Krosvord : [roman] / Valerii Shevchuk // Kurier Kryvbasu. – 2001. – № 140. – S. 3–41.

32. Shyian A. I. Tvory : v 3 t. T. 2 : Khurtovyna / Anatolii Shyian. – K. : Dnipro, 1986. – 727 s.

УДК 81'36

Палатовська О.В.

СИНТАКСИС В АНТРОПОЦЕНТРИЧНОМУ ВИМІРІ НОВІТНЬОЇ ЛІНГВІСТИКИ

***Анотація.** У статті розглянуто передумови, етапи становлення та методологічні установки антропоцентричного підходу до вивчення мовних об'єктів у новітньому східнослов'янському мовознавстві. Розглядаються також основні дискурсивні чинники, які характеризують сучасні дослідження у сфері синтаксису і стимулюють створення "природної моделі" мови. Автор статті формулює вихідні положення для подальших досліджень одиниць синтаксису в комунікативно-дискурсивній парадигмі.*

***Ключові слова:** антропоцентризм, когнітивно-дискурсивна наукова парадигма, людський фактор у мові, дискурсивні чинники, когнітивна модель, синтаксична одиниця.*

***Інформація про автора:** Палатовська Олена Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри російської мови; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.*

Palatovska O.V.

SYNTAX IN ANTHROPOCENTRIC TERMS OF MODERN LINGUISTICS

Abstract. *This article describes the prerequisites, stages of formation and methodological settings of anthropocentric approach to the study of language objects in the latest East Slavic linguistics. It has also described the key discursive factors that characterize the current research in the area of syntax (extralinguistic, pragmatic, cognitive, semantic, communicative, procedural and functional) and stimulate the creation of a "natural model" of language. The author formulates the assumptions for further study units of syntax in communicative-discursive paradigm.*

Keywords: *anthropocentrism, cognitive-discursive scientific paradigm, the human factor in language, discourse factors, cognitive model, syntactic unit.*

Information about author: *Palatovska Olena Volodymyrivna – PhD, associate professor, doctoral candidate of department of Russian language; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university.*

Палатовская Е.В.

СИНТАКСИС В АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИИ НОВЕЙШЕЙ ЛИНГВИСТИКИ

Аннотация. *В статье описаны предпосылки, этапы становления и методологические установки антропоцентрического подхода к исследованию языковых объектов в новейшем восточнославянском языкознании. Рассмотрены также основные дискурсивные факторы, которые характеризуют современные исследования в области синтаксиса: экстралингвистический, прагматический, когнитивный, семантический, коммуникативный, процессуальный и функциональный. Подход к единицам синтаксиса с данных позиций стимулирует создание "естественной модели" языка. Автор статьи формулирует исходные положения для дальнейшего изучения единиц синтаксиса в коммуникативно-дискурсивной парадигме и обосновывает не только теоретическую, но и практическую значимость таких исследований.*

Ключевые слова: *антропоцентризм, когнитивно-дискурсивная научная парадигма, человеческий фактор в языке, дискурсивные факторы, когнитивная модель, синтаксическая единица.*

Информация об авторе: *Палатовская Елена Владимировна – кандидат филологических наук, доцент, докторант кафедры русского*

*У світі існує тільки людина з мовою,
людина, яка говорить з іншою людиною,
і мова, таким чином, необхідно належить
самому визначенню людини.*

Е. Бенвеніст

Наслідки науково-технічної революції та невідпинні процеси світової глобалізації змусили світову спільноту в останній чверті ХХ століття замислитися над сенсом існування людини в найширшому розумінні – від філософських проблем усвідомлення себе в навколишньому світі до вирішення цілком конкретних біологічних і психологічних проблем адаптації в соціумі окремого індивіда. Це сприяло підвищенню ролі гуманітарних наук у суспільстві та системі освіти, а в науковому обігу все частіше стали використовувати таке поняття, як "антропоцентричний" підхід до об'єкта дослідження.

Антропоцентризм, який нещодавно сприймався як "принцип деяких релігійно-ідеалістичних вчень, за якими людина нібито є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються у світі" [5, с. 370], переосмислюється і стає головним вектором розвитку наукової думки людства. Антропоцентричний підхід набуває загальнонаукового методологічного змісту як принцип осягнення дійсності, в центрі якої перебуває людина зі своїми потребами. Але сама сутність і роль людини в навколишньому світі набуває дещо іншого значення: людина – це вже не господар Всесвіту, а його складова частина, біологічна істота, яка має існувати в природньому світі, не порушуючи своєю діяльністю рівноваги цього світу. Цілком зрозуміло, що "антропоцентрична" переорієнтація наукового пізнання не могла не торкнутися лінгвістики як науки про мову, адже саме "мова відіграє дієву роль як засіб вираження суб'єкта, що пізнає світ, чим виступає в цьому разі сама людина як частина світу" [4, с. 87; *Тут і далі переклад з російської автора статті – О.П.*]. Закономірна взаємодія з лінгвістикою інших, цілком "антропоцентричних"

наук (екології, психології, соціології, валеології, культурології та ін.), і, як наслідок, виникнення нових дисциплін, інтеграція яких відбулася на основі "людського фактора", – психолінгвістики, соціолінгвістики, нейролінгвістики, етнолінгвістики й лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та ін. – дають можливість ученим говорити про остаточне формування на межі XX – XXI століть антропоцентричної парадигми в мовознавстві, сутність якої полягає в зміні "зацікавленень дослідника з об'єктів пізнання на суб'єкта, тобто аналізу піддається людина в мові й мова в людині" [8, с. 9]. Але, вивчаючи сучасний стан лінгвістики і науки взагалі, вважаємо більш правильним виокремлювати не антропоцентричну наукову парадигму в мовознавстві, а говорити про антропоцентричний підхід до мовних об'єктів, тому що здійснення цього підходу в новітніх лінгвістичних студіях, на нашу думку, є окремим випадком загальної глобальної гуманізації знання, що загалом відбувається на сучасному етапі розвитку науки. А вже в межах загальної антропоцентричної наукової "мегапарадигми" співіснують і активно розвиваються новітні парадигми саме лінгвістичного знання – функціонально-комунікативна та когнітивно-дискурсивна. На думку І.І. Степанченка, "процес зміни наукових парадигм знову надав актуальності низці методологічних проблем, які вже неодноразово виникали в попередні періоди розвитку науки про мову, але не були остаточно вирішені. До таких належать проблеми мовного мислення, ролі мови в процесі пізнання людиною світу, межі між мовним і немовним у змісті тексту, зв'язки значення і поняття, співвідношення статичної і динаміки в мові та ін." [12, с. 95].

Метою нашого дослідження є розгляд передумов, етапів становлення й формування, а також основних методологічних постулатів та перспектив антропоцентричного підходу до вивчення мовних об'єктів, зокрема одиниць синтаксису, у новітньому східнослов'янському мовознавстві.

Вивчення мови з позиції антропоцентризму в сучасній лінгвістиці має передумови в історії мовознавства. Однією з перших таких лінгвістичних концепцій була філософсько-

діяльнісна програма В. фон Гумбольдта, який наголошував, що "мова є не продукт діяльності, а діяльність" [1, с. 70]. "Мова, за Гумбольдтом, – вважає Г.В. Рамішвілі, – жива діяльність людського духу, єдина енергія народу, що виходить із глибин людської істоти і пронизує собою все її буття. Мова – це не справа або річ, яка вже скінчилася (Ergon – "ергон"), а діяльність (Energeia – "енергейя"). У ній зосереджується не звершення духовного життя, але саме це життя" [7, с. 123].

Ідеї В. фон Гумбольдта були підхоплені і розвинені основоположником психологічного напрямку у слов'янському мовознавстві О.О. Потебнею у праці "Думка і слово" (1862). Учений, стверджуючи можливість і необхідність вивчення мови через мовлення, зауважує: "Мова є вічно повторювальним зусиллям (роботою) духу зробити членороздільний звук вираженням думки... Це – визначення не мови, а мовлення, як воно кожного разу вимовляється <...>; але, власне кажучи, тільки сукупність таких актів мовлення <...> є мовою" [10, с. 76-78]. Простежуючи зв'язок мови й мовлення, мови й суспільства, О.О. Потебня резюмує: "Насправді мова розвивається тільки в суспільстві, і притому не тільки тому, що людина є завжди частиною цілого, до якого належить, саме свого племені, народу, людства, не тільки внаслідок необхідності взаємного розуміння як умови можливості громадських підприємств, але й тому, що людина розуміє самого себе, тільки випробувавши на інших людях зрозумілість своїх слів ... " [10, с. 76-78].

На початку ХХ століття про необхідність антропоцентричного підходу до мови писав відомий український філолог, педагог та громадський діяч І.І. Огієнко (митрополит Іларіон): "Довгий час мовознавство стояло на неправдивій дорозі, досліджуючи мову відірвано від людини, тоді як мова живе тільки з людиною, тільки в ній, як одне ціле з її духом" [9, с. 141].

Видатний російський лінгвіст М.С. Трубецької у 1930-ті роки також звертає увагу на необхідність вивчення мовних явищ в аспекті мовленнєвої діяльності людини: "Мова і мовлення припускають одне одного. Вони нерозривно пов'язані одне з одним і можуть розглядатися як дві взаємопов'язані сторони одного і того ж явища – "мовної діяльності"" [13, с. 7].

Практично водночас схожі думки були висловлені також видатними радянськими ученими – Л.В. Щербою, О.О. Шахматовим, О.М. Пешковським. Так, наприклад, Л.В. Щерба описує мову як систему, особливості якої можна з'ясувати тільки через мовленнєву діяльність індивіда, впорядковуючи його лінгвістичний досвід. Учений виділяє "трирівневий аспект мовних явищ", у якому розрізняє: мову як процес говоріння і розуміння, мову як упорядкований лінгвістичний досвід і мовний матеріал як неупорядкований лінгвістичний досвід, тобто "суму окремих актів говоріння і розуміння, що мали місце в історії цього індивіда і тривають у його спогаді" [15, с. 69]. "Отже, – підкреслює Л.В. Щерба, – треба домовитися чітко відрізнити мову як процес говоріння і розуміння, мову як оброблений лінгвістичний досвід, що обумовлює можливість цих процесів, і, нарешті, мову просто як певну суму готових фраз, інакше кажучи, як неупорядкований лінгвістичний досвід" [15, с. 69].

У 80-ті роки ХХ ст. з'являються праці Р. Павіленіса, Г.В. Колшанського, Н.Д. Арутюнової, О.Є. Кібрика, тритомник "Людський фактор у мові", у створенні якого взяли участь Б.О. Серебренников, О.С. Кубрякова, В.І. Постовалова, В.М. Телія, О.М. Шахнарович та ін. У цих дослідженнях відбувається критичне переосмислення поглядів структуралізму, який довгий час панував у лінгвістиці ХХ століття, стверджується і послідовно здійснюється антропоцентричний підхід до аналізу мовних об'єктів через вивчення людського фактора в мові, який передбачає такі методологічні установки:

1. Позалінгвістичне по суті питання про співвідношення мови й мислення в мовленнєво-мисленнєвій діяльності людини при породженні мовленнєвого висловлювання вирішується на користь мислення і базується на постулатах, які практично дзеркально відображають погляди структуралістів на це питання, а саме:

- 1) життєвий світ є первинним, а мовний світ вторинним, і в ньому відображаються структура і властивості життєвого світу;
- 2) мислення є глобальним модулем, який здійснює пріоритетний внесок у породження фрази;

2. Знімається різке протиставлення мови й мовлення, властиве структуралізму, "тому що система суспільно релевантних стереотипів наявна в кожному акті живого мовлення" [6, с. 19].

3. Увага дослідників перемикається з мовного об'єкта на суб'єкт (мовну особистість), який продукує мовленнєвий процес і таким чином стає ніби його частиною.

4. Мовні явища розглядаються не як статичні, а як динамічні об'єкти, тобто "занурені в життя", у контекст як у широкому (біологічний, соціальний, національний, культурний), так і у вузькому значенні (у межах найближчого оточення – висловлювання або тексту).

5. Посилюється увага до мовної прагматики, тобто вивчення мовленнєвого процесу відбувається з урахуванням комунікативної ситуації, а саме: пресупозицій та інтенцій адресанта і адресата висловлювання, способу їхнього спілкування (усний / письмовий модус дискурсу), часу та місця спілкування та ін.

6. Функціонування мови в процесах породження й сприйняття дискурсу розглядається у взаємодії з когнітивною діяльністю людини.

Таким чином, у рамках антропоцентричного підходу в лінгвістиці поняття людського фактора розмежовується на два складники: "людина як об'єкт пізнання і мова як атрибут людини", що "не суперечить єдиній онтологічній природі мови, а тому сприяє пізнанню світу в усіх конкретних різновидах його явищ, що слугують предметом практичного й теоретичного освоєння людиною і закріплення результатів цього пізнання в мовній матерії, та визначає специфіку цього фактора у функціонуванні мови" [4, с. 88]. Отже, мова забезпечує взаємозв'язок, інформаційний обмін між людиною (її мисленням) та її буттям у соціумі (зовнішнім середовищем), виконуючи насамперед когнітивну (яка забезпечує пізнання) і комунікативну (яка забезпечує комунікацію) функції. Щодо термінологічного використання словосполучення "людський фактор" у мові, важко не погодитися з І.І. Степанченком, який пише про невдалість цього терміна, "оскільки важко уявити собі

існування мови поза людиною" [12, с. 94]. Проте це словосполучення нині набуло загально визнаного термінологічного статусу й широко використовується в науковій лінгвістичній літературі.

Вивчення мови як інструмента комунікації і як інструмента пізнання світу становлять предмет вивчення в комунікативно-функціональній і когнітивно-дискурсивній лінгвістичних парадигмах, які розвиваються в межах глобального антропоцентризму сучасної науки. Комунікативно-функціональні дослідження вивчають людину в соціумі та комунікативному просторі з урахуванням усього комплексу прагматичних установок (комунікативних стратегій, тактик, інтенцій та ін.), а в центрі уваги когнітивно-дискурсивного напрямку перебуває "проблема зв'язків між мовою та мисленням, питання отримання, зберігання, обробки та використання знань, зокрема й мовних" [11, с. 5].

Методологічні настанови, покладені в основу антропоцентричного підходу, поширюються на всі мовні рівні – від фонетичного до синтаксичного, адже в мовній системі все взаємозв'язано і виконує відповідні функції у мовній діяльності людини. Антропоцентрична спрямованість новітніх лінгвістичних студій обумовила появу і широке використання нового терміна – дискурс, який розуміють і як процес мовної комунікації, що відбувається в часовому просторі, і як структурний об'єкт. У зв'язку із цим традиційні базові лінгвістичні поняття – слово, речення, складне синтаксичне ціле (ССЦ) – зазнають певних змін, переосмислюються та переглядаються дослідниками з нових позицій. Так синтаксичні конструкції (просте і складне речення, ССЦ), окрім традиційної для попередньої структуральної парадигми фіксації їхніх структурно-семантичних особливостей, з позицій антропоцентризму можуть бути адекватно зрозумілі та описані дослідником лише з урахуванням контекстного оточення і таких дискурсивних чинників:

– *екстралінгвістичного*: будь-який дискурс залежить від соціального статусу мовця (мовленнєвої особистості), норм

Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика

комунікації, які прийняті на час його породження в суспільстві, і має національно специфічні ознаки;

– *прагматичного*: будь-яке речення (або ССЦ) є реакцією мовця на ситуацію спілкування і передбачає адресата, а наявність пресупозицій учасників спілкування забезпечує розуміння висловлювання й успішність комунікації;

– *когнітивного*: текстопородження представляє собою перехід від глибинних семантичних структур до поверхневих компонентів зв'язного мовлення, тому реконструкція когнітивних структур стає можливою лише шляхом виявлення динамічних зв'язків між синтаксичними і ментальними утвореннями;

– *семантичного*: структура речення (висловлювання) віддзеркалює певну референтну ситуацію (ситуативну семантику);

– *комунікативного*: актуальне членування синтаксичної конструкції кожного разу залежить від конситуації і попередніх компонентів дискурсу;

– *процесуального (або динамічного)*: процесуальність синтаксису полягає в тому, що в живому спілкуванні межі синтаксичних одиниць можуть бути хиткими і нестабільними, що виявляється в утворенні синкретичних і недиференційованих синтаксичних конструкцій;

– *функціонального*: пояснення вибору синтаксичної форми її функціями в тому чи тому типі дискурсу.

Перехід від формально-семіологічної до антропоцентрично орієнтованої лінгвістики надав нового повштоху новітнім синтаксичним дослідженням, які свідчать про невинну динаміку наукового пізнання і наближають до створення "природної моделі" людської мови.

Аналіз синтаксичних одиниць, який відбувається в річищі сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми, покликаний через вивчення структур синтаксису, притаманних природній мові, встановити, як мова забезпечує мисленнєву діяльність людини. Методика дослідження одиниць синтаксису в цьому вимірі спирається на **"постулат про вихідну когнітивну мотивованість мовної форми** (виділено автором – О.П.): тією мірою, якою мовна форма мотивована, вона "відбиває" когнітивну структуру, що стоїть за нею" [3, с. 205]. Безумовно,

когнітивна структура і мовна форма її репрезентації не співвідносяться безпосередньо й категорично, однак глибинний зв'язок між ними, як свідчать дослідження в цьому напрямку, усе ж таки існує. О.С. Кібрик цілком справедливо стверджує: "Теоретично існує два шляхи встановлення відношень між процесами мовної діяльності (та мовними структурами, що перебувають за ними) і мисленнєвими процесами (та когнітивними структурами, які перебувають за ними): від мислення до мови та від мови до мислення. На жаль, на практиці перший шлях поки ще недостатньо перспективний, зважаючи на недостатність наших знань про механізми й одиниці мислення <...>. Навпаки, тепер другий шлях може <...> сприяти реконструкції суттєвих характеристик власне когнітивної структури. В основі сучасного когнітивного підходу до мови знаходиться ідея цілеспрямованої реконструкції власне когнітивних структур за даними зовнішньої мовної форми" [3, с. 205]. Таким чином, в основу вивчення синтаксису на антропоцентричних засадах має бути покладена когнітивна діяльність мовця, яка виявляється в його мовній поведінці.

Виходячи з усього сказаного, сформулюємо такі вихідні положення, покладені в основу дослідження співвідношення ментальних (когнітивних) моделей, за якими в мисленні закріплені певні референтні ситуації, і мовних структур, що репрезентують у мовленні ці ментальні моделі у вигляді складного речення:

1. У протиставленні двох модусів дискурсу "усний vs письмовий" усний (спонтанний) дискурс є первинним, а усне речення є "прототипом" письмового [2, с. 114].

2. Комунікативне завдання і задум висловлювання обумовлюють вибір мовцем з наявних у його мисленні когнітивних моделей саме тієї, яка найбільш відповідає меті комунікативного акту.

3. У стані емоційної напруги та часового обмеження при породженні спонтанного усного дискурсу мовець неусвідомлено використовує найбільш прості, репрезентативні синтаксичні конструкції із доміантними засобами зв'язку, які можна класифікувати як прототипічні.

4. У ментальних моделях зафіксовані як окремі ситуації дійсності, так і комплекси зв'язаних між собою подій, усвідомлених життєвим досвідом людини. Саме тому прототипічні синтаксичні конструкції, які репрезентують у процесі спонтанного говоріння різні за семантичним навантаженням ментальні моделі, можуть бути представлені й однією пропозицією (простим реченням), і пропозиційним комплексом (складним реченням).

5. У складних синтаксичних структурах головним компонентом, їхньою "константою" є засіб зв'язку, тому що "саме відповідний зв'язок, який встановлюється між двома повнозначними перемінними, предикативними одиницями, визначає кожен модель складного речення як особливу одиницю мови" [14, с. 4].

6. Визначені дослідником, як правило, методом інтроспекції прототипічні моделі речення необхідно верифікувати, залучаючи експериментальні методи дослідження за участі інших носіїв мови.

7. У процесі породження письмового дискурсу адресант, маючи у своєму розпорядженні необмежені, порівняно з усною формою мови, часові ресурси, має можливість переглянути весь репертуар наявних у власній свідомості синонімічних синтаксичних конструкцій і репрезентувати відповідну ментальну модель найкращим чином у вигляді синтаксичної конструкції, альтернативної прототипічній.

8. Якість репрезентації когнітивної моделі в мовленнєвому акті залежить від комплексу екстралінгвальних і лінгвальних складників, які характеризують мовця як мовну особистість.

Таким чином, використання методу лінгвістичної реконструкції когнітивної моделі за даними зовнішньої мовної форми може суттєво змінити сучасні уявлення про природу складного речення і роль засобів зв'язку предикативних одиниць у його складі, особливо для усного модусу дискурсу, який є, на нашу думку, більш природною моделлю мови. Крім того, дослідження з позиції когнітивного підходу до мови дозволить виявити репертуар співвідносних ментальних і прототипічних моделей, характерних для різних типів дискурсу,

а також встановити в градуальній послідовності альтернативні прототипічним синтаксичні конструкції для відповідних когнітивних структур. Результати такого дослідження матимуть, на нашу думку, не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення і можуть бути використані в методиці викладання різних навчальних дисциплін, тому що усвідомлений вибір мовцем найбільш репрезентативної, зручної, очікуваної мовної структури в усній формі навчального дискурсу забезпечить адекватне розуміння адресатом необхідної інформації, що і є по суті метою навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 400 с.
2. Кибрик А.А. Мультимодальная лингвистика / А.А. Кибрик // Когнитивные исследования –IV. – М. : ИП РАН, 2010. – С. 134-152.
3. Кибрик А.Е. Когнитивный подход к языку / А.Е. Кибрик // Компьютеры, мозг, познание : успехи когнитивных наук. – М. : Наука, 2008. – С. 202-232.
4. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В. Колшанский. – М.: ЛИБРОКОМ, 2013. – 120 с.
5. Кремень В.Г. Філософія : мислителі, ідеї, концепції / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с.
6. Кубрякова Е.С. Человеческий фактор в языке : Язык и порождение речи / Е.С. Кубрякова, А.М. Шахнарович, Л.В. Сахарный. – М. : Наука, 1991. – 240 с.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопед., 1990. – С. 123.
8. Маслова А.Ю. Введение в прагмалингвистику / А.Ю. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 152 с.
9. Огієнко І.І. Історія української літературної мови / І.І. Огієнко (Митрополит Іларіон). – К. : Наша культура і наука, 2001. – 440 с.
10. Потебня А.А. Язык и мысль / А.А. Потебня // Потебня А.А. Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – С. 17-200.
11. Слухай Н.В. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні / Н.В. Слухай, О.С. Снитко, Т.В. Вільчинська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. – 367 с.
12. Степанченко И.И. Функционализм как альтернативная лингвистическая парадигма (на материале художественных текстов) / И.И. Степанченко – К. : "Українське видавництво", 2014. – 200 с.

13. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Н.С. Трубецкой. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 372 с.

14. Черемисина М.И. Очерки по теории сложного предложения / М.И. Черемисина, Т.А. Колосова. – Новосибирск : Наука, 1987. – 197с.

15. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики / Л.В. Щерба. – М. : Высшая школа, 1974. – 112 с.

REFERENCES

1. Humboldt W. von. Izbrannyye trudy po jazykoznaniiyu [Selected works on linguistics] / W. von Humboldt. – М. : Progress, 1984. – 400 s.

2. Kibrik A.A. Mul'tumodal'naya lingvistika [Multimodal linguistics] // Kognitivnye issledovaniya – IV. – М. : IP RAN, 2010. – S. 134-152.

3. Kibrik A.E. Kognitivnyi podhod k yazyku [Cognitive approach to language] / A.E. Kibrik // Komputery, mozg, poznanie : uspehi kognitivnyh nauk. – М. : Nauka, 2008. – S. 202-232.

4. Kolshanskiy G.V. Obektivnaya kartina mira v poznanii i yazyke [An objective picture of the world in knowledge and language] / G.V. Kolshanskiy. – М. : LIBROKOM, 2013. – 120 s.

5. Kremen V.G. Filosofia : myslyeli, idei, kontseptsii [Philosophy : thinkers, ideas, concepts] / V.G. Kremen, V.V. Ilin. – К. : Knyga, 2005. – 528 s.

6. Kubryakova E.S. Chelovecheskiy faktor v yazyke : Yazyk i porozhdenie rechi [The human factor in language : Language and speech generation] / E.S. Kubryakova, A.M. Shahnarovich, L.V. Saharnyi. – М. : Nauka, 1991. – 240 s.

7. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. – М. : Sov. entsikloped., 1990. – S. 123.

8. Maslova A. Yu. Vvedenie v pragmalingvistiku [Introduction to pragmalinguistics] / A.Yu. Maslova. – М. : Flinta : Nauka, 2010. – 152 s.

9. Ogienko I.I. Isroria ukrainskoi literaturnoi movy [History of Ukrainian literary language] / I.I. Ogienko (Mytropolyt Ilarion). – К. : Nasha kultura I nauka, 2001. – 440 s.

10. Potebnya A.A. Yazyk i mysl [Language and thought] / A.A. Potebnya // Potebnya A.A. Slovo i mif. – М.: Pravda, 1989. – S. 17-200.

11. Sluhay N.V. Kognitologia ta kontseptologia v lingvistychnomu vysvitleni [Cognitology and Conceptology in the linguistic coverage] / N.V. Sluhay, O.S. Snytko, T.V. Vilchynska. – К. : Vydavnycho-poligrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet", 2011. – 367 s.

12. Stepanchenko I.I. Funktsyonalizm kak alternativnaya lingvisticheskaya paradigma (na materiale hudozhestvennyh tekstov)

[Functionalism as an alternative linguistic paradigm (based on literary texts)] / I.I. Stepanchenko. – К. : "Ukrainske vydavnytstvo", 2014. – 200 s.

13. Troubetzkoy N.S. Osnovy fonologii [Fundamentals of phonology] / N.S. Troubetzkoy. – М. : Izd-vo inostr. lit-ry, 1960. – 372 s.

14. Cheremisina M.I. Ocherki po teorii slozhnogo predlozhenia [Essays on the theory of complex sentence] / M.I. Cheremisina, T.A. Kolosova. – Novosibirsk : Nauka, 1987. – 197s.

15. Shcherba L.V. Prepodavanie inostrannyh yazykov v sredney shkole. Obshchie voprosy metodiki [Teaching of foreign languages in secondary school. General methods] / L.V. Shcherba. – М. : Vysshaya shkola, 1974. – 112 s.

УДК 81-112

Сторожук Х.В.

УКРАЇНСЬКА НАУКОВА ТРАДИЦІЯ ВИВЧЕННЯ МОВНОГО СУБСТРАТУ

Анотація. Стаття присвячена розглядові головних тенденцій та перспектив розвитку українських субстратологічних студій.

Ключові слова: субстрат, адстрат, українська мова.

Інформація про автора: Сторожук Христина Володимирівна – здобувач кафедри сучасної української мови; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Storozhuk Kh.V.

UKRAINIAN SCIENTIFIC TRADITION OF SUBSTRATOLOGICAL STUDIES

Abstract. The article discusses the main tendencies and perspectives of the Ukrainian substratological studies. The most important impact was done by Ukrainian linguists V.M. Scherbakivskiy, O.B. Tkachenko, Yu.L. Mosenkis, S.V. Borschevskiy, D.I. Pereverziev. Their studies concern Ukrainian substrates as well as substrates of the other Indo-European (Germanic, Celtic) and not Indo-European languages (Korean). V.M. Scherbakivskiy was the first who maintained substrate theory concerning forming of the Ukrainian language. O.B. Tkachenko developed general theory of substrates on the basis of his studies of Uralic substrate in Russian dialects. Yu.L. Mosenkis was the first who tried to combine archeological data with linguistic characteristics of the